

SĂMĂNĂTORUL

REVISTĂ LITERARĂ SĂPTĂMINALĂ

Redacția și Administrația :

Bd. Academiei, 3,
Strada Edgar Quinet, 4.
BUCUREȘTI

Redactori :

D. ANGHEL, ST. O. IOSIF, M. SADOVEANU,
C. SANDU-ALDEA, I. SCURTU

ABONAMENTUL ANUAL

În țară . . . . . 10 lei
În străinătate . 12 >

GIOSUÈ CARDUCCI

Gloriosul Titan al poeziei italiene a primit încununarea oficială supremă din partea sfatului înțelepților și dreptilor cari hotărâsc în fiecare an asupra acordării premiului literar al Fundațiunii Nobel.

De acest premiu s'au invrednicit, pîn'acum, scriitorii Sully Prudhomme, Frédéric Mistral, Björnstjerne Björnson, Mommsen, Echégaray și Sienkiewicz.

Toți acești scriitori sînt de o potrivă o glorie a neamului lor și a omenirii întregi: creațiunea lor este eternă tocmai prin individualitatea lor națională compactă din care s'a înălțat peste toate țările simfonia omenescului universal.

Dăm aci traducerea unei poezii a lui Carducci, care arată nepăsarea senină a adevăratului geniu față de cele mai depline triumfuri pe care le poate îmbia această lume.

BCU Către copaci University Library Cluj

*Umbrești culmi repezi, largi singuratăți,
Dar nu'mă ești drag, întunecat ștejar :
Cu ramuri verzi tu'mpodobeai barbari
Pustietori de tronuri și cetăți.*

*Fu, laur sterp, și mai prejos îmi pari :
Tu minți, oricît de falnic verde-arăși
Pe cîmpul veșted, sași, când, alle dăși,
Luceai pe frunți pleșuve de Kesări.*

*Mi-ești dragă, viță, tu ce crești bogată
Din lut pîetros, ca să'mi îmbii paharul
Uitării înțelepte 'n vremuri grele.*

*Măi scump mă-e bradul : el va 'nchide-odată
În patru scînduri, neted, tot amarul
Și zbcuciumul, și visurile mele.*

Trad. de ST. O. IOSIF.

Un ales al neamului : Grigorescu

Acum vre-o trei ani, pe iarnă, la Ateneu se deschisese o Expoziție cu multe tablouri ale lui Grigorescu. În iarna aceea urită, când de-abia înnotaî prin troiene și când frigul îți îngheța minile, în fie-care dimineață dam fuga să mă încălzesc și să visez la primăvara din tablourile maestrului. Mă așezam între ciobanii cu mintene cafenii și între fetele care torc mergînd pe drumuri de țară. Afără de servitor-nimeni nu mai era în sală, și mă puteam înțelege în voie cu tot poporul din jurul meu.

Mă gîndeam adesea : Unde o fi maestrul pe iarna asta grozavă ? Poate la Cimpina, în căsuța cea veche cu flori la fereastră și cu ștreasăină la poartă, pe care o văz într'o ramă de aur... Stă plecat cu ochii lui albaștrii de copil pe vre-o nouă pînză din care se desface zîmbitoare o primăvară fragedă.

Ce fericiți trebuie să fie oamenii care au primăvara în casă !

Și une-orî soarele bătea în perdelele albe ale sălii ! Uu zîmbet alerga de la un capăt la cel-lalt al tablourilor. Merii înfloriți de pe coastă își scuturau florile, și șirurile de munți se luminau, și dacă ai fi ascultat mai bine ai fi auzit departe, ca prin vis, talangele turmelor risipite pe povîrnișurile scăldate în lumină.

În curînd auzeam ușa scîrîind. Intra d. Vlahuță — dumnealui îngrija de vînzarea tablourilor —. După ce își lăsa blana pe o canapea, frecîndu-și minile venea să vază dacă e aci tînărul pe care-l găsește în multe dimineți. Peste puțin boicrimea începea să se îndese privind cărțile de vizită înfipite în rame. Mă încredințam acum că și moda e bună la ceva ; tablourile se vindeaū repede. Vedeau orî nu, toți cei care cumpărau, cu cită frumusețe sint dăruiți în schimbul banului lor, Dumnezeu știe ! Însă eu mă întristam tot mai mult, căci mi se răpeau pe rînd tablourile cele mai frumoase.

Am fost mîhnit adînc vîzînd că un doinn oare-care cumpără sece-rișul unei holde în soare. Tot așa m'am supărat cînd alt cineva și-a pus cartea de vizită în colțul unui cîmp plin de flori prin care trec citi-va țărani. Mai aveam un tablou mic, o fetiță în flori ; ținea mai puțin de cit o palmă și mă bucuram : « Pe ăsta nu mi-l va lua nimeni. E prea scump. Două mi de lei ! » Cînd, într'o dimineață, văzui în ramă un bilețel cu numele d-lui Al. Vlahuță. Mi se părea că sint furat, și adesea mă îndemna gîndul să iaū pe furiș hîrtiuța aceea albă care-mi supăra ochii orî de cite orî priveam tabloul iubit. Apoi

pieri un ciobănaș, care în tot'd'auna, din cadrul lui de munți, se uita zîmbind după mine, orî unde aș fi fost în sală. Mai pieri și o fată venită cu urciorul la isvor. Asta ridea tot'd'auna arătîndu-și dinții mărunți și albi, micșorînd ochii dulci... Se împrăștia cu încetul poporul de păstorî și primăverile toate...

Și într'o bună dimineață mi s'a spus la ușă că Exponziția e închisă.

În anii din urmă rar și puțin mai puteam vedea cîte un tablou stingher al maestrului.

Și acum, în Palatul Artelor, voi fi iar în mijlocul picturilor lui. Nu mă duc la *domnul* Grigorescu, ci la Grigorescu. Cum să spuî cînd vorbești de un om atît de însemnat «domnul»? Sînt unii oameni cari de la o vreme nu mai sînt «domni»; ei trec chiar din timpul vieții în locul nemuritor în care se adună eroii neamurilor. A-î numi «domni» ar fi a-î înjosi, alăturîndu-l de atîția «domni» de care te lovești toată ziua pe strade.

Iată-mă și în catul de sus al Palatului Artelor. Pe o pînză, o anume cucoană cu fața de tibișir stă în fața unei oglinjoare. Tot tabloul în jurul figurii e cufundat în scrobeală albastră. Pe colțul pînzii scrie: «Fait au palais royal de Bucarest». Aud că tabloul ar arăta pe M. S. Regina. Cuconița asta banală, într'un decoratî de prosaic, e majestoasa noastră Regină? Negustorul ăsta care-și face reclamă pînă și pe tablourile sale, nu e Grigorescu, ce să mai zăbovesc aci! Eu după Grigorescu umblu, și colo, printre două perdele, un cioban subțirel cu căciulă de miță albă privește dintr'un pervaz bogat, se miră și nu pricepe destul mîndrețea acestei săli acoperite de geamuri, nici sgo motul mulțimii care se învîrtește în jurul lucrurilor îngremădite.

Găsesc un scaun alături de icoana veche a «meșterului Nicu». Iar sînt în mijlocul ciobanilor și păstorîțelor, a unei lumii întregi cu suflet naiv, care a adus cu sine lumina plaiurilor și aerul limpede al munților. A venit și dorobanțul și multă oștire de-o dată, ca să ia parte la slăvirea domniei de 40 ani a Regelui lor. La care tablou să te uiți mai curînd? O, mulțumire a sufletului!

Carul acela vine scîrțîind din osiile apăsate de greutatea finului ofilit. Un băetan stă pe brînci în fin. Îți închipuî ce bine trebuie să fie cînd boii te urnesc agale și tu stai lungit de-asupra clăii cu obrazul în finul mirositor orî cu fața spre dulcea dogoare a soarelui de munte. Frunzele pomilor din marginea drumului filfiie pînă de-asupra ta, iar une-orî crăcile te ating și foșnesc pe tine de la cap pînă la picioare. Gîndurile vin ușor și te lasă și altele vin; și te amețesc mirosurile, soarele și munții... Și carul înaintează încet... Acum boii

cuminți aū urcat carul pînă la muche și întreaga priveliște a munților albaștrii se cufundă în urmă, înecată în marea lumină a verilor noastre. Băiatul din car a ajuns cu capul în norii spumoși cari ocolesc într'o horă albă tot cerul. Și cînd te uiți pe lîngă car spre largă vedere lăsată îndărăt, nu e așa că aștepți să vie un vînt mîngietor, care să adune toate aromele văilor și să ți le arunce în față?....

În colțul de colo stă puțul ruginit de vremuri, înnegrit de ploă. Iată și pe cei doi călărași la pîndă, în amurg, tabloū în care toate pîndesc, toate lucrurile sînt atrase spre o umbră de om nelămurită, din fund. Spre dînsa coboară linia dealului din dreapta, spre dînsa se ridică planul pe care sînt așezați caii întinși, cu coadele drepte, cu călărașii înclinați puțin înnainte, în așteptare. Și «pompoanele» chipiurilor se îndreaptă spre aceiaș țintă și tot spre ea se înclină chiar subțirele arc de argint al lunii. Tot tabloul te face să te încordezi și să simți cu cei doi călărași fiorul pîndeii.

Dincolo e hanul din marginea drumului într'o zi de tîrg. Clăile de fin din dos și puțul cu cumpănă abia se văd, căci multele care aū răscolit toată pulberea drumului. Prin ușoara ceață luminoasă înnaintează un Romîn, și alături fiul face pasul voinicesc spre a se ține de tată-său. Un alt sătean și-a potolit calul înnaintaș din fugă și vorbește cu flăcăul din întiul car. Carul merge înnainte domol, dus de boii blinză, dar curînd o căruță cu buestrașul iute, înhămat cu cerc, îl va întrece. În urmă, tot mai ascunse în pulberea albă, se mai zăresc alte care pline de cîrduri vesele de fete gătite și de flăcăi. Iar la han, lîngă drum, e chef și chiot. În bătătură pămîntul uscat se sguđuie supt tăpile voinicilor:

Joacă hora incheiată,
Curge iumea fermecată...

Și atita veselie romînească, atita mulțămire peste tot! Cadrul e larg, dar orî cît e de larg te mirî cum a putut cuprinde atita mișcare și suflet. Aî vrea să cază ramele, pînza să te ocolească de pretutindenî, să se prefacă aevea și să te pomenești și tu plin de praf în ziua aceia caldă de vară, lîngă hanul vesel, să intri dînd bună-ziua și să sorbi o oală de vin rece.

Pretutindenî e o viață ascunsă care se zbate intensă în pervazuri, făcîndu-te să uiți că aî în fața ta vopsele și pînze, iar că dincolo e zidul plin de întuneric. Și nu e poezia orî cărei naturi, ci a dealurilor și cîmpiilor romînești, a primăverii și a zilelor noastre de săr-bătoare. Pe țărăncuța cu basma pe cap de colo o întilnești în zilele

verii pe căile noastre albe din poala dealurilor. Dar Dorobanțul? Îl vezi că e Român și nu poate fi alt-ceva. După ce îl cunoști? Astfel de lucruri nu se pot lămuri. Poate după ceva din mișcarea mîndră și totuși încă copilărească a capului, poate chiar după felul cum mustăcioara e ușor răsucită, după privirea tînără de vitejie și de nevinovăție a ochiului, după cum sînt încrucișate capetele glugii pe piept, ori cum căciula e turtită într'o parte. Se putea să fie și altfel, dar atunci n'ar fi fost așa de frumos și de românesc. Îți vine a te gîndi că dorobanțul a fost crescut într'o căsuță din satele noastre, în mijlocul florilor și luminii, lîngă vite și lîngă plug. Dar dacă l-a chemat Domnitorul la oaste, atunci știe să-și ridice fruntea lui curată și în păstorul cîntecelor din fluer, în fiul ogorului, se deșteaptă toată vrednicia strămoșilor... Dar cîte spune sufletului nostru tabloul acesta? Și cită nădejde în puterile noastre ne dă numai frumoasa mișcare a flăcăului cu pușca la umăr! Își dă seamă că nu e om de rînd, și pricepe că face parte dintr'un neam ales. Nu pierе un neam cu astfel de flăcăi! — Nu tablouri ci sfinte icoane sînt! Icoane la care trebuie să venim cît mai des să ne rugăm și să ne înviorăm încredințindu-ne de însușirile neamului nostru.

La Grigorescu nu aflî numai o meșteșugită și nouă imbinare a elementelor tablourilor. De-ar fi fost risipite tablourile lui în toată Expoziția, le-ai putea culege dintre celelalte, strigînd: «Asta e! Asta e!» Căci toate tablourile lui au o notă deosebită de a celorlalți pictori.

Acesta e semnul după care îl cunoaște că e un *ales*. Și afară de aceasta, el ne e mai scump nouă și tablourile lui mai de preț pentru noi, fiind că ele dau sufletul, firea, lumina țării noastre.

Să fii nu numai artist mare, dar și Român mare, în țara aceasta nu-i e dat ori cui.

Spre a îndeplini o operă de artă perfectă se cer anume reguli în cari poți turna deosebite cuprinsuri. Artistul de cele mai multe ori îți spune: «Ce-ți pasă dacă eu fac tablouri cu Ifigenii sau biserică scaldate într'o lumină polară? am îndeplinit eu regulile cerute? Am creat o operă de artă perfectă?» Artistului i se poate răspunde: «Și eu voi admira, după cum va putea mintea mea să le priceapă, Ifigeniile și bisericile cu nopți polare. Sufletul dumitale, poate, înspre acolo e îndreptat și în partea aceea e în stare a lucra mai bine. De aceea, dacă ești bun artist, nu-mi vine să-ți fac nici o imputare. Dar lasă-mă să mă închin, să slăvesc și să-mi dau inima întreagă celui care nu îndeplinește numai opere de artă, ci pune și sufletul neamului meu în tablourile lui. Un popor întreg, deșteptat, vrea să-și cunoască sufletul. De el sîntem însetați, căci el ne-ar uni pe toți ca într'o mare

frăție. Dibuin cu nerăbdare în juru-ne, dorim, iubim și nu știm ce iubim, căci n'avem nimic lămurit înaintea privirii noastre. Așteaptă tot neamul lămurirea pe care o pricepe, dar n'o poate spune. Și când vine ochiul de zeu care din marea mulțime a priveliștilor și a faptelor desface și limpezește ce e *al nostru*, cum să nu svirlim în cale-i florile inimilor noastre, și gurile cum să nu ne cinte isbucnitoare innuri de recunoștință? — Intre doi artiști de aceiaș valoare, unul indiferent și altul iubindu-și adînc țara, voi preferi pe cel din urmă. Voi admira și pe cel-lalt, dar cu o ușoară tristețe în suflet, că acela nu s'a putut lipi de sufletul cel mare al nostru, al tuturor.

Dar unde sînt atîtea alte pînze din sutele cari aū eșit de supt mina lui Grigorescu? Ast-fel de pînze nu trebuie să fie admirate numai de cumpărător. Ele ar fi putut fi, barim în împrejurări ca cea de anul acesta, ale tuturor Romînilor. Stăpînitorii n'ar fi pierdut nimic și toți ceilalți am fi cîștigat mult. Unde e între altele uimitoarea toamnă din odaia de lucru a d-lui Delavrancea? Cînd am avut norocul s'o văz odată, m'am încredințat cît de mică și cît de fără gust în alegere sînt în cea mai mare parte pictorii noștri pe lîngă Grigorescu. — Apoi unde sînt fetele cari se tăvălesc în iarbă la umbra tufelor, și atîtea japînese înflorite la obraz, și turmele cari coboară și turmele care urcă cu cite un cioban înainte și în urmă?...

Se apropie seara și păzitorii mă dau afară. Cu ochii plini de lumina tablourilor lui Grigorescu mă întorc prin celelalte săli de pictură, prin cari trebuie să treci ca printr'un purgatoriu spre a putea cuceri raiul de la capăt. Repede, ca nu cum-va aceste cadre lacome de lumină sănătoasă să-mi fure ceva din lumina pe care am adunat-o eu de la Grigorescu. Sărmane tablouri! Unele sînt cufundate într'un abur verzuiu de baltă zăcută, altele într'o lumină vînată și tristă de țară nordică, altele se ascund supt o ploaie galbenă și năbușitoare. Nu mai vorbesc de cele în cari toate lucrurile staū aproape asfixiate și par'că îți strigă cu cele din urmă puteri rămase: «Aer, aer, îndurați-vă și dați-ne un pic de aer!»

Rar găsești pînze pe cari să-ți poți odihni ochii. Cel mult dacă sînt artiști, Romîni nu sînt. Dar unde e seninul depărtat în care poți respira în voe, cu tot pieptul, aerul țării tale, zicîndu-ți cu mare mîndrie și înduioșare în fața priveliștilor dinainte-ți:

— Cu adevărat frumoasă ești țara mea! Prin multe ai trecut și prin multe vei mai trece. Dar eu nu-ți doresc altceva, de cît să-ți dea Dumnezeu oameni aleși, cari să deschidă ochii fiilor tăi asupra darurilor tale!

M A M E I

Stă mama tristă lângă foc
Cu capu'n mîni și tace,
Se uită țintă'n cîte-un loc
Și plîns în ochi îi zace.

Din vreme'n vreme, pe furis
Și-i zvîntă c'o năframă.
Ce ani de trudă ți-au fost scriși
Și ție, dragă mamă!

Ți-aducî aminte, pînă ieri
Un cap cu bucle crețe
Ți-era izvor de mîngîierî,
Pe vremi de bătrînețe.

Veghiau asupra-î ochii tăi,
Cu grije și cu frică,
Spre a-ți feri de oameni răi
Copila ta unică.

Și o priviaî cu, dor țesut
De inima-ți curată,
Și îți părea că n'ai văzut
Mai mîndră niciodată.

Jar cînd să vezi ce bine-o prind
Minunile acele,
Ce tu i-le-aî urzit zimbînd
La lună și la stele,

Te uîți la dînsa lăcrimînd,
Și inima te doare,
Cînd vezi că se usucă blînd,
Cum să usuc'o floare,

Și cîte-orî încet, sfios,
Cu vorba ta blajină
Cați, mamă, viermele ce-a ros
A floarei rădăcină.

Îl cați măicuța în zadar,
Căci nu'nțelegî și nu vezi
Ce-î scris în zîmbetul amar,
Ce spun acei ochi umezi.

Și plîng în taină ochii tăi,
Văzînd-o cum se stînge
Și simți în grabnice bătăi
Cum inima'ți se frînge.

Și nu mai știi de căpătîiu
Și nu mai știi ce-î somnul;
În pacea nopților rămîi
Rugîndu-te la Domnul,

Cerșînd cu lacrimi de foc
Norocul ei îatr'una.
Tu nu'nțelegî c'al ei noroc
S'a dus pe totdeauna.

ECATERINA PITIȘ.

VREMURI DE BEJENIE

VI.

Frumosul cuib de odihnă al mănăstirii Rîșca avea o singură deschidere largă: spre cîmpia Moldovei. Încolo pădurile de brad o împresurau de pretutindenî cu întunecoasă și veșnică verdeață. Drumea-

curile înguste cari duceau pe valea Moişei și cărările cari treceau muntele la mănăstirile nemțene erau numai de localnici și de călugări cunoscute. Prin alte părți decît prin cîmpie, pe drumul obișnuit, nu putea fi lovită așezarea; decî spre apa Rîștei și spre Moldova, prin luncile de sălcii, se grămădeau și așteptau puținii luptători.

Boierii tineri, cu cai focoși și cu săbiile neliniștite, nu numai din semeție ațineaș calea păgînilor: mulți aveau soții tinere pe drumul plaiurilor înalte, la adăpost, mulți aveau logodnice; — și'n sfatul lor zgomotos și fără șir de la poarta mănăstirii numai atîta se înțelese, că cu nici-un preț Tătarii nu trebuiau să sue prin pădure la poiana Pustnicului Iov. Acolo erau adunați mulți bătrîni, și femei, și copii; acolo se ridicaseră pe brațe averile mănăstirii. Mulți strigau cu foc: «Peste noi să treacă! peste trupurile noastre!...» Și acuma călărind la luminiș, prin noaptea slab luminată de lună, zvrleau ca o amenințare strigătul acesta, vînturînd săbiile pe deasupra capetelor.

«Ba să-mi fie cu ertăciune, boeri dumneavoastră! zicea Costea Morocîne, zîmbind. Dacăr trece peste noi, atunci n'am făcut nimic; aș să treacă și aș să-și facă mendrele... Dar se cheamă că trebuie să-i facem să nu treacă peste noi!...»

Cei din jurul lui începură a rîde.

«Așa-i! grăi Dumitrașcu Șoldan de la Todirești, să nu treacă! Și n'aș să treacă, jupîne Costeo: avem arcuri, și suliți, și săbii, și n'aș să treacă!...»

— Ne mai trebuie, mai trebuie ceva! zise Costea.

— Oare ce ne-o mai trebui? întrebă Șoldan, căutînd să-și răsucescă puțină mustață de supt nasul ascuțit.

— Apoi mi se pare că un dram de înțelepciune ne mai trebuie!...»

Andrieș Hamură se uită mîndru în jur, ca și cum el rostise asemenea vorbă; iar Șoldan se alătură vesel de calul lui Morocîne:

«Cum văd eu, jupîne, dumneata multe știu!... Dacă da Dumnezeu și ne-om mai vedea după întîmplarea care vine, apoi tare ași vrea să cinstim noi amîndoi un păhar dulce...»

— Ce crezi dumneata! zise Hamură dînd din cap, patru limbî vorbește, ș'a fost în Țarigrad, și la Mosc... Pe unde n'a fost!...»

— Cine? cine? ziceau cei din urmă grăbind caii și cei dinnainte lăsîndu-i domol.

Dumitrașcu Șoldan făcu semn cu capul spre Morocîne.

«Da! să vă spun eu! zicea cu mîndrie, înflăcărat, Hamură. A fost și rob la Tătari, în Crîm... Și numai el le-a venit de hac... Și să vedeți cum a scăpat!... Să vă spue el!...»

Costea Morocîne, c'o mină în șold, cu barba mare puțin înălțată, mergea mîndru înaintea și părea gînditor; parcă nici nu știa că 'n urma lui se vorbește; nici măcar n'auzea.

«Vra să zică îi om purtat prin lune! întrebău cu glas scăzut boierii, grămădindu-se.

— Ce? zicea cu ifos Hamură. Noi nimica nu știm. Noi sîntem de eri, de-alaltăieri... Cînd a începe Costea să-ți spue, uite, stai așa, cu gura căscată!...»

— Ce spuî, frate!

— Da! Acu eü, nu că mă laud; știți cu toții că am fost la Liov, la învățătură, ș'am stat doi ani acolo, — dar ce are a face? Nici pe-a suta parte nu știu cît știe el!...

— Auzi dumneata! Și vine de la războiü din țara de jos? Ș'a avut de-aface cu Tătariü...

Atuncia se pricepe el să le găsească de cojoc!>

Și pe cînd Andrieș tot mai înfocat ridica în slava cerului pe prietenul lui, cîțiva din boeri trecură înaintea și împresurară pe Morocine. Era între ei Șerban Vadră, cu coiful și cu zalele bătrînului Vadră hatmanul, și cu sabia grea și dreaptă de modă leșească; era Toma Voiculeț nalt și sprinten, fără mustăți încă, dar tăcut și încruntat ca un mare căpitan, bun trăgaciü cu arcul după cum se lăuda el; era și Nistor Munteanu, bunduc, scurt, lat în spate și cu capul rotund, cumplit la mînuirea săbiei după cît se zicea, și care simțise în cîteva rînduri mirosul singelui; erau mulți băeți de neam cari încă nu văzuseră pe Tătari în față, și cari acuma roiau în jurul lui Morocine, ca în jurul unuia care văzuse lumea, care suferise multe, care știa multe, și care, pe lîngă înfățișare strașnică, avea o barbă mai mare decît bărbile și mustățile tuturor la un loc.

În urmă și pe lături veneau slujitorii călări, cu sulii, cu sănețe, cu săbii; și din fiecare tufș al luncilor parcă răsăreau sătenii de rînd și răzăși, fiecare înarmat cu ce dăduse Dumnezeu și cu ce putuse. Unii din răzăși aveau cai buni, mărunți, moldovenesți, și se înălțaseră în șele cu sulii sau cu pală încovoiată, ca moștenire strămoșească. Erau și puțini arcași pe jos. Mulți aveau topoare cu coada scurtă, și paveze ușoare de lemn de tei pentru apărarea capului de săbii; cei mai mulți eșiseră cu coasa în spinare, cum se obișnuia din vechime, coasă ascuțită ca briciul care retează capetele călăreților și picioarele cailor ca 'ntr'o fulgerare. Și erau îmbrăcați unii cu mințean de pănură umplut cu bumbac și cusut des, cruciș și curmeziș, de nu răzbătea prin el nici săgeata, nici sabia; alții groși, fioroși, întunecați, cu cojoacele pe dos. Opincile cu care călcau ușor și fără zgomot erau de coajă de copac, ori de piele de porc, cu părul în afară. Cei mai mulți, acei cari nu eșeau acu pentru întăia oară în calea păginilor, aveau în cap, supt cușmă, un fund ușor de lemn de tei, — pentru păliturile săbiilor.

Din funduri de sate ascunse în văgăuni la poalele munților, din bordeiele lor sărace, eșiseră toți luptătorii aceștia la strigătul de durere al buciurilor. Chemarea aceasta din necunoscut, veche și tristă, pe care și copilăria lor o auzise, alungase muierile și copiii în codrii și scosese pe muncitorii umiliți ai pămîntului spre vijelia primejdiei. Așa făcuseră, așa luptaseră, așa muriseră părinții lor; așa, cum da Dumnezeu, erau gata să lupte și ei, cu durere, cu minie, cu disperare, pentru bucățica lor de pămînt, pentru bordeiul lor, așa erau gata să moară fără să geamă, îngrășînd cu singe pămîntul urmașilor. Nu rideau, nu vorbeau zădarnic; se strînseseră, se înțeleseseră; se adunau acuma în preajma călăreților, și așteptau vremea să pornească, să dea cu nădejde: priveau zarea înflăcărată fără bătaie de inimă, și cu amărăciune se gîndeau că așa va arde și căsuța, și satul lor, și

biserica săracă, și holda nestrînsă, și tot ce aū agonisit în zile grele, crunt muncind în sudoarea frunții.

Și cum se opreaū la marginea păduriī, în desișuri de sălcii, în fața prundurilor Moldovei, începu și 'n munți să adie buciunul, vestind plaiurilor depărtate durerea cîmpiilor. Tinguitoare și tristă venea prin liniștea nopții melodia trăgănată; tufișurile pline de luptători stăteau nemiscate; Moldova scînteia în tremurul undelor crețe, argintată de luna care mergea acuma spre asfințit; un cocoș cîntă de trei ori în urmă, departe, în mănăstirea rămasă pustie, o altă trîmbițare slabă îi răspunse în satul negru și pustiū al Bogdăneștilor rămas la dreapta, în urmă; și vilvoarea de miazăzi crescū deodată într'o ploaie uriașă de scînteii care ningeau pe jumătate de cer.

Costea Morocine, călare, trecea încet în lungul tufișurilor și vorbea cu glas potolit. Sătenii scoteau din tufe căciulile buhoase și fețele întunecate și ascultau fără de nici-un cuvînt.

«Prin altă parte, zicea Costea, n'aū pe unde veni, cîniū! Ceī prinși și chinuiți le-aū spus care-ī drumul, și greș n'aū să dea. Întăiū o să lovim noi, călăreții. După aceea cînd i-om împrăștia pe prund și 'n tufe, ești cei cu arcurile, cu topoarele și cu coasele...»

«Boierul acesta bărbos bine-grăiește, zise încet, în întunerecul tufișului, flăcăul Tudoriță. Întăiū ei, pe urmă noi...»

— Apoi altfel nici nu se poate, vorbi lingă el un om cu fața blindă, cu mustața groasă mai mult cărunță. Am mai avut noi valuri de-acestea... Păgînu-ī sîret de nu se mai află. Trebuie să știū cum să-l ieī...

— Doamne, bădiță Ilie, zise încet Tudoruț, tare mi-ī inima îndoită... Mămuca și cu Safta aū rămas singure...

Și dacă nu mă mai întorc eu, ce fac ele pe lumea asta?...

— Ei, măi băete, cînd i-ī dat omului să scape, scapă din toate... Parcă dacă-ī foc și moarte acuma în țară, ce putem face? Așa a vrut Dumnezeu ș'am avut inimă, ș'am avut foamete; — acuma vin lifte păgine... Eu mă gîndesc: dac'oiū scăpa, bine, dacă nu, tot mi-am făcut vacul... Da' de tine poate o avea Dumnezeu grijă și te-o cruța...»

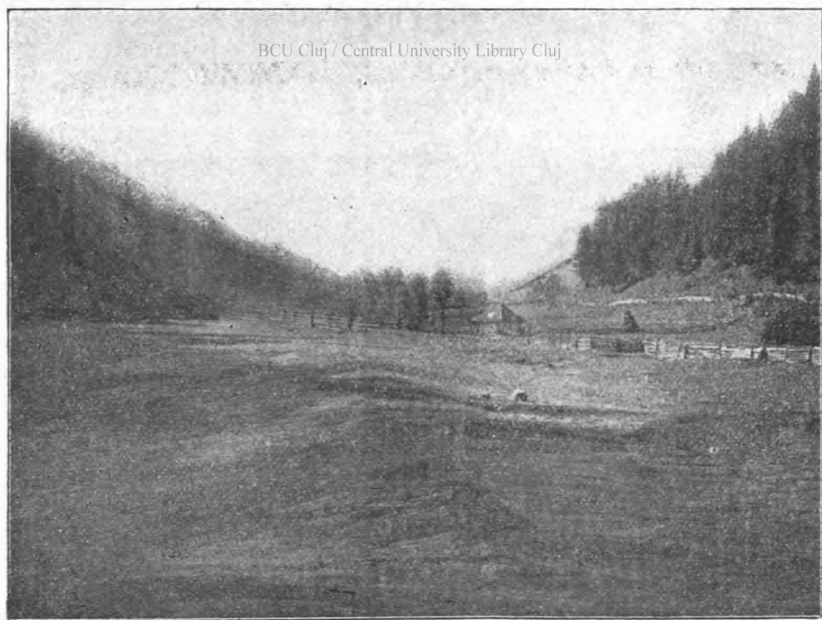
Flăcăul oftă încet, ș'amîndoi tăcură. Iar Costea se strecură spre boierii descălecați între sălcii. Descălecă și el, își mîngîie calul pe coamă, pe ochi, și-i cercă chingile. Trase sabia cu mănunchiul bătut în mîngăritare, și, în lumina slabă, îi privi apa lucie a penei și firul negru și fin al ascușului.

«Asta-ī spovedania noastră!» zise el încet cătră Andrieș Hamură.

Tinărul îl privea neclintit cu ochii lui focoși și negri, apoi vorbi cu greutate.

«Frate Costeo, de-abia aștept să începem... Tremură inima 'n mine de nerăbdare...»

— Da, cred, răspunse Morocine, cred, frate... Tie ți-ī grabă să isprăvești ca să pornești unde te chiamă inima... Sînt și mulți alții aici care abia așteaptă... Aștept și eu, dragă, dar cu mîhnire și cu amar... Eu în viața mea prin multe ploii de sînge am trecut, ș'am văzut rînjetul multor oameni cari se zbăteau în durgerile din urmă, ș'am auzit glasul suferinței multora... Și mă gîndesc eu că poate mai bine era să mă fi făcut un monah liniștit, cu cugetul curat, cu inima la Dom-

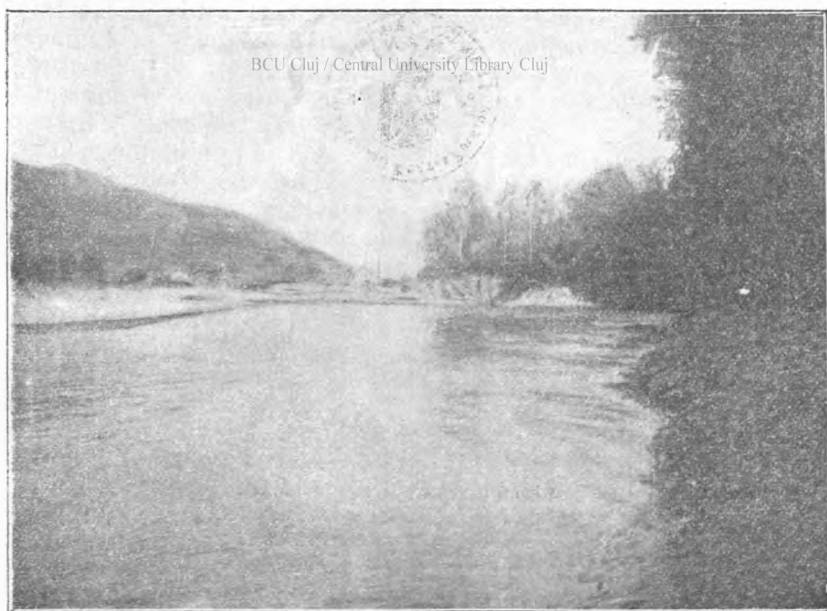
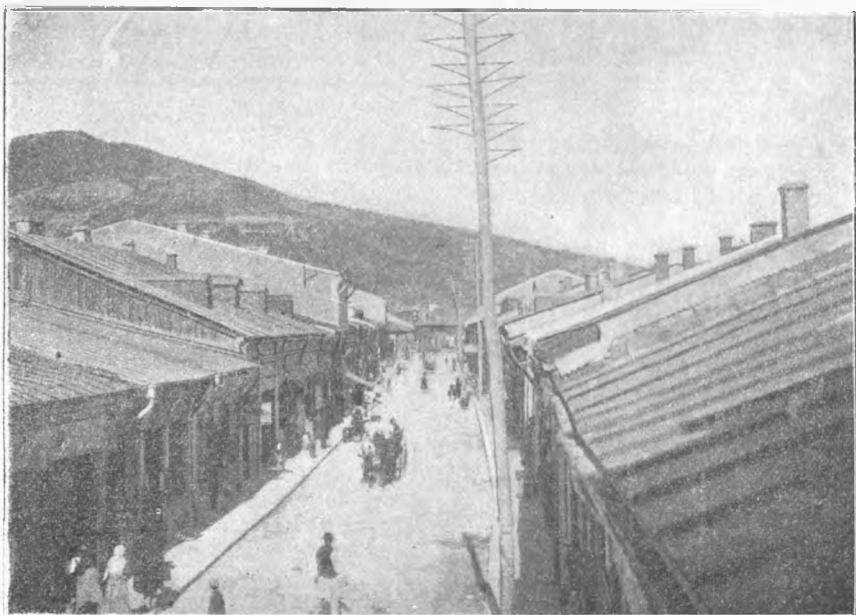

III. PRIVELIȘTI DE PE VALEA BISTRITEL.

BCU Cluj

III. Privrește de la Văleș, Harghita.

IV. PRIVELIȘTI DE PE VALEA FĂSTRIEȘULUI.

Supliment la «Sămănătorul», anul V, No. 40.

BCU Cluj University Library Cluj

mul... Ași fi învățat multe și așa fi știut mai multe... Așa, am avut parte numai de necaz și de zbcucium... și totdeauna m'am gândit cu jale la atîția oameni cari mor înaintea de vreme, zădarnic... Totdeauna mi-a fost groază de vărsarea de sînge...

— Și asta-î încă una, Costeo, frate... Vorbe de acestea încă n'am auzit de la un oștean...

— Ei vezi, auzi acuma... și încă multe mai ai de auzit și de învățat... Și poate mor eū acuma — și de la altul vorbe de-acestea n'o să mai auzi... Eū viața mi-am trăit-o... Am trăit-o o zi, două, — și v'am lăsat lumea vouă... Și 'n puțina vreme cit am trăit, eū, frate, n'am avut bucurii... Eū de dreptate nu m'am bucurat, cum nu se bucură niciodată cel care pe drept vra s'o dobîndească... Ș'am zis o vreme: cînd lupți pentru pricina dreptă, ai nădejde, intră la divanul celor mari: se poate întîmpla să greșescă judecătorii și să cîștigî... Dar apoi am văzut că greșeli de-acestea nu prea se fac pe lume; și pentru aceasta am rămas eū sărac toată vieața. Și nici de dragoste eū un m'am bucurat. De două femei am avut parte; pe una mi-a luat-o un prieten; iar cealaltă avea limba prea mlădioasă și se temea grozav de moarte, fiindcă în mormînt știa că va tăcea veșnic... Cum de mormînt eū nu mă tem, nu ne-am adunat multă vreme la un loc! — Ș'asa, dacă nici averi n'am avut, nici dragoste, — cu ce-am rămas eū? De ce am trecut prin lume? — Și de-aceia cu scîrbă mă gîndesc acuma la ceasul ce vine; căci poate să mor și încă n'am aflat de ce-am trecut eū prin lume... Ci totuși poate v'oiu muri și voiu afla...

Morocîne se opri o clipă, apoi începu a rîde: — Știi tu, frate, de ce înșir eū atîtea palavre cîteodată? Dacă n'ai știut-o, s'o știi: vremea numai cu vorba se 'nșală, asta-i!...»

Tăcură un timp. În luncă era liniște adîncă; luna se lăsa spre asfințit și umerele sălcilor se lungeau spre Moldova. Părea din ce în ce mai tristă luna, în singurătatea cerului.

Într'un timp, zise încet Hamură:

«Frate, Liliiana unde-o fi oare?...»

Costea nu răspunse, și tăcere neclintită iar se întinse. Așa trecu un timp; luna tristă tot mai mult se lăsa spre codri negri ai munților, și adierea melodioasă a depărtărilor contenise; cînd deodată tropot iute de copite tresări în noapte, din cîmpie. Întăiu se auzi nelămurit, ca un freamăt al unei grindine, apoi tot mai deslușit. Prin tufșurile de sălcii trecu o undoire de val.

Andrieș Hamură își simți inima bătînd grăbit, înfierbîntată. Cum treceau clipele grele nu-și mai dădea socoteală. Ochiu ațintiți spre apa licăritoare a Moldovei vedeau nedeslușite șiraguri de fantasme cenușii care piereau pe dată ce i se năzăreau; și deodată, parcă cineva l'ar fi atins pe umăr, tresări: un călăreț, unul singur, se oprise pe malul Moldovei, dincolo; sta neclintit în pînza de painjen a luminiu pe moarte, plecat puțin înaintea, cu sulița înălțată în văzduh ca o linie neagră, subțire. Și ca 'ntr'un farmec, ropotul crescu, și, ca aduse de un vînt nesimțit, alte umbre răsăriră la malul apei. Andrieș Hamură le număra; și deodată le pierdu șirul. Mai multe, tot mai multe se stringeau. Și în apa licăritoare deodată tremurără lucirile faclilor.

«Focul acesta e pentru mănăstire...» gîndea Hamură, pe cînd încet, cu luare-aminte, umbrele tăcute intrară în apă. Caii călcară lin la mal, — după aceea apa păru că vine mare, prinse a vui ca purtată de vînt, răscolită, învăluită de copite.

Șiragul de călăreți creștea, înainta. În fund, pe cellalt mal, oștenii păgîni păreau mici, cei cari se apropiau de cellalt mal tot mai mari și mai înalți păreau, cu armele lucind, cu cușmele late de dihăni buhoase în cap. Un rînd de cai bătui prundișul cu copitele.

Atunci, în clipa aceasta, un glas grozav, glasul lui Morocîne, izbucni în noaptea pustie, prelungă chemare de război: «Pe dinșii, fraților!»

Andrieș Hamură, ca izbit de ceva, sări în șeaua murgului; toată roata boierilor tresări călare din desişul sălcii, învăluind ca valuri mlaja tină, spre prund. Morocîne se repezise vijelios înaintea, pe cînd călăreții păgîni se frămîntau grabnic: cei de la mal căuta să intre iar în apă și nu puteau din pricina celor cari veneau într'acoace; cei din urmă, cu urlete prelungi, începură a îndemna pe cei dinaintea. În adîncă dezlănțuire de glasuri, în neorînduiala dintru început a călăreților tătari, boierii se repeziră fulgerători cu caii lor odihniți.

Scurt sunară paloșele și cele dintăi răcnete de moarte. Ceata avîntată, intrase, spintecase cele dintăi șiraguri de păgîni, dar cei din urmă își îndemnau prin apă cu urlete fugarii, coteau pe laturi și amenințau să cadă din două părți, în coasta pușinilor boierii.

«Innapoi!» urlă Morocîne, învîrtindu-și pe deasupra capului sabia încovoiată. Un călăreț amemințător venea spre el: scurt îl ajunsese cu vîrfu săbiei între ochi și-l răsturnă pe spate; întorcîndu-și calul în loc, pocni pe al doilea răpezind îndărăt ferul luciū, apoi se aruncă în goană înaintea, pe cînd boierii se răsirau spre sălcii.

Călăreții păgîni eșiți la mal porneau goana, se împrăstiau după fugari; grămăjoare răzlete alergau cu sulitele aplecate, cu săbiile înălțate. Dar un răcnet greu din sute de guri, un răcnet de minie și de disperare, porni, crescū, acoperind urletele lor; scurt conțeni apoi, și țărani cu cojoacele pe dos, cu căciulile buhoase, cu mintenele negre de pănură, cu topoarele, cu arcurile și cu coasele lor zvîcniră din întunericul desişului. Într'un avînt repede eșiră în calea călăreților păgîni, se opriră, se înțepeniră parcă în picioare, luară vînt, se opintiră; cu icniri izbiră topoarele, opintindu-se făcără vînt coaselor; cai și călăreți căzură; alții cu răcnet străin de război se năpustiră; dar cojoacele mari păreū crescute din pămînt, nu cădeau la o izbitură de sabie, nici la două; ochi fioroși îi priveau, îi cereau aproape, și topoarele se înălțau, și coasele ca o apă cu luciri fioroase dădeau izbiri șuerătoare; nimic nu putea parcă opri minia oamenilor acelora cari veneau pe jos înaintea morții, tăcuți, minioși, cari primeau cu nepăsare moartea și care dădeau lovitura morții ca din minia sufletului lor amărit.

Prin cele din urmă luciri ale lunii în asfințit, boierii întorși din risipire izbiră iar de pretutindenii pe păgîni; sătenii se traseră în tușuri; dispărură și boierii, — și începu o luptă crîncenă și mută de

urmăririi între puținii, o luptă în care cel căzut primia toate loviturile, cu cruzime, pînă ce gura nu mai avea geamăt și ochii nu mai aveau sclipiri.

Pilcul de păgînii era mare: erau sute de călăreți repezi ai pustului. Unul cite unul cădea sâtenii, și pas cu pas se trăgeau, doșiți de tufărișuri, spre mînăstire. Facile alergau prin cîmpie, și cum luna asfîntea, vatra unui nou răsărit de lună păruă cele dintăi case aprinse ale Bogdăneștilor. Ușoare la pirjol, acoperișurile ușoare de stof dintr'odată izbucneau în lungi pălălăi spre cer. Cimpia, tufișurile se rumeniră, și călăreții Tătari cercetau repezi în toate părțile, plecați pe oblînc, pe urma boierilor și a țaranilor.

Dar cînd ajunseră la apa Rîștei din nou se izbiră de șiruri neînduplecate de oameni care-și pregăteau uneltele morții scupînd în palme. Intr'o nouă învălășeală, doi călăreți păgînii tăiară rîndul și săriră pe malul apei. Tudoruț flăcăul, nalt și drept, mai galben în lucirile pojarului, își făcu loc cu coatele spre ei:

«Stați, stați, să-î judec eu... tot aū pus foc și la casa noastră...».

Și cumpănindu-se domol, în două fulgerări iuți, reteză capetele celor doi Tătari, cu coasa. Capetele se rostogoliră sîngerate, cu ochii holbați pe mal; caii spăimîntați răzbiră prin apă cu trupurile prăvălite din șea, atîrnate în scări. Și oamenii iar căutaū dosuri prielnice; dar flăcăul sta neînduplecat, cu coasa lui, și ochii îi luceau ciudat, pe cînd sufla greu, cu gura deschisă puțin. Sosi un călăreț și căzu; sosiră doi cu sulitele întinse, sosi și al treilea, și al patrulea, — și Tudoruț gemu greu și se întinse pe pămînt pe malul Rîștei, și coasa căzută cunună la cap lucea ca un craiū-nou în vilvoarea tot mai întinsă și tot mai înnaltă, pe pînza roșie a căreia se țeseau, ca paseri prădalnice în zbor, năvălitorii.

Dar Tudoruț nu-și dăduse suflarea din urmă. Gifiia greu și în ochii lucioși i se răsfrîngea pojarul satului. Mai trăia cîteva clipe ca să se mai gîndească la Safta, și la maica rămasă de-acū singură în lumea asta; mai trăia ca să mai vadă hărțuiala îndîrjită deacolo, din preajma mănăstirii. Și gifiind flăcăul vedea pe Costea Morocîne sosind vîrtej cu călăreți după el. Eraū cu el toți răzășii cu căciuli nalte de piele de miel, și Andrieș Hamură cu ochii lucitori ca două diamante, și Șerban Vadră cu sabia lui mare, cu zalele-i aurii și cu coifu-i ca o lună albă; era și Nistor Munteanu grămădit în șea, învîrtind ca un fulger sabia; și Toma Voiculeț cu arcul într'o mină și cu sabia în alta; și de prin tufe ieșeau iar, par'că nu mai aveau moarte, încruntați și umiliți pămîntenii, cu topoarele și cu coasele. Tudoruț vedea ca prin sită pe Costea Morocîne, tăcut, înnălțat în șea, învîrtind o barbă ca o mătură și o sabie care părea înmulțită, purtată de braț cu vine de criță, îi vedea pe toți isbind, vedea pe mulți căzînd; în ochii lui pe moarte se resfrîngea toată lupta aceasta a durerii și a disperării; în urechile lui răsunaū zăngănirile armelor, și pocnetele rari, adînci, ale sănețelor. Și dintr'odată, cum i se apropia sfirșitul, cum i se scurgea lui sîngele, olată cu vieața, Tudoruț văzu nedeslușit, simți mai curînd, lingă el, într'o roată de păgînii ca din pămînt izvorîți, simți o arătare ca din alte lumii, un om urit, mustăcios, cu sprincene

groase ca lipitorile, cu obrazul cioplit ca din toporul uriaș cu coada lungă, pe care-l purta cu mâinile-î noduroase. Îi auzi mormăirea adîncă de minie, și dintr'odată cunoscu pe Ilie Buzărlan de la Forăști; îl văzu încordîndu-se, îl auzi icnind, auzi deslușit isbirile toporului, apoi văzu pe Buzărlan rînjind cumplit, cu buzele răsfrînte, cu obrazul încrețit, în rumeneala puternică ce lumina ca ziua. Apoi îl auzi iar gemînd cu minie, îl văzu iar scuihind răsunător înțîi în palma dieaptă, apoi în cea stîngă, pornind innainte piciorul drept și innălțînd în stînga toporul uriaș; și risul tăcut și grozav se arată din nou în mustața stufoasă tușinată drept de-asupra buzelor. Auzi după aceea un glas blind care al lui Buzărlan era, dar părea al altuia: «Aista-i Tudoruț din Bogdănești...» Și flăcăul muri cu un răsuflet de ușurare, pe cînd mîni aspre și păroase îi închideau ploapele și făceau asupra capului semnul sfintei cruci.

Iar satul ardea, și în noapte tremura lumina învăluită cu fumul; la marginea codrului de brad tresăriră în flacări subțiri și clădirile din jurul mănăstirii; dar pilcurile spircuite ale necredincioșilor alergau innapoî; și ca din pămînt, din fiecare tufă, răsărea cojocul sălbatec și minteanul, toporul, arcul și coasa; neosteniți și neîmblinziți, cu durere și cu amar, cu minie și cu disperare, dădeau moarte și mureau țărani pe brazda vechiului lor pămînt.

VII.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

După scufundarea clopotelor, mulțimea se grămădise în fugă spăimîntată în munte, prin rîpa Dracului, la poiana pustnicului Iov. Innaintău cu greu cei din urmă oameni și cele din urmă care, pe valea îngustă a pirăului Moişa; căruțele și boii rămîneau în ocolul mănăstiresc, dosit ca o tainiță dincolo de pîrău, în codru; oamenii luau în brațe pe copiii cei mai mărunți, și încet, printre desişuri, pe sub bolta scundă și neagră a brădetului, începeau urcușul.

Din vreme în vreme lumina unei scăpăta puternică într'o revărsare bogată, și în întunerecul frunzișurilor se întindea o pinză albă sfișiată, lăsînd să se vadă pe alocuri negrul pămîntului; în alte părți o ploaie dulce se strecura cu taină, în tremurătoare firișoare argintii, iar în deschideri mai largi, între trunchiuri bătrîne, sub pod negru de ramuri, se simțea numai de-asupra lumina, pe cînd de desupt umbra numai se îndulcea; și oamenii trudiți, încovoiați, abia se deslușeau, și urcau gîfiind pe îngusta cărărușă, pierduți ca într'o nemărginire în codri fără sfîrșit.

În noaptea de vară, după căldura zilei, plutea sub bolți, puternică, mireasma ascuțită a rășinei de brad. Din nemăsurate depărtări, pe riul negru al virfurilor, venea arare un șuet moale, un fior adînc și tremurat; îndată urma o tăcere ca o veșnicie: și'n tăcere deodată tresărea undeva chemarea tînguitoare a bufniței, orî risul spăimîntat al huhurezului cu ochii mari de om.

Pe calea pietroasă urcară cei din urmă fugari, cu cel din urmă călugăr, și răzbătură în poiană. Acolo își avea chilioara, supt stîncă

săpată, cu brad căptușită, bătrînul pustnic Iov. În hruba îngustă, înaintea citorva icoane șterse, ardea candela de seă, pîlpîind, clipind ca un ochiău fricos. Citeva focuri de vreascuri uscate ardeau înaintea chilioarei, și'n jur, în larg luminiș, stăteau grămădiți în tăcere sutele de oameni veniți de jos, alungați de negrul virtej al groazei.

Iov bătrînul, aschet slab și osos, în rasa-î veche de pănură cafenie, sta cinchit la pămînt, înaintea peșterii, a mormîntului în care trăia, cu mîinile pe genuchi aproape acoperite de barba albă. Din orbite negre ochi pustiiți de veghere priveau țintă înainte, prin sprîncenele cu perî rari crescuți încovoiați înaintea ploapelor. Părea că nu vede pe nimeni, și din cap clătina domol, neîntrerupt, la dreapta și la stînga. La nouăzeci de ani își începuse pustnicia bătrînul Iov, și de douăzeci de ani se chinuia aicea, lingă rîpa Dracului, alungînd, cu rugăciunile lui, rătăcitoare duhuri necurate, trăind Dumnezeu știe cum, prin vijeliile nopților, prin viforurile iernilor. În fiecare toamnă îl coborau călugării la mănăstire în vale; acolo se spovedia și lua împărtășania sfîntă; pregătit așa pentru moarte, urca iar coasta și aștepta. Și veneau vînturile grele și lapovițele, și ninsorile, și se închideau cărările, iarnă lungă și aspră înmormînta acolo sus pe bătrînul schivnic; apoi urlau șuvoaale primăverii și treceau pe coama codrului suflările grele, adînc răsunătoare ale austrului; și sătenii din Bogdănești se urcau pe rîpa Dracului cu călugării; și'n chilioara pustnicului, într'o rază de soare strecurată din înalt, lucea, în ulciuca de lut, un ghiocel alb ca și zăpada care se topise: iar bătrînul Iov ridica mîna slabă și binecuvînta încet pe acești oaspeți ai singurătății lui, pe acești vestitori ai primăverei.

Acuma sta cinchit, și, neclintit, privea la durerea grămădită în juru-î. Focurile zvirleau luciri fantastice și purtau umbre pe zidul negru al poeni. Călugării rișcani adunați aproape de el îngenuchiaseră: o sută și mai bine de călugări se smereau înaintea Domnului și se rugau în gînd ori șopteau abia auzit, cerînd îndurare pentru țară, pentru creștini și pentru sfîntul lăcaș părăsit.

Boieri puținii se opriseră în aceste locuri și urcaseră cu greu, cu inimă puțină, costișa; cei mai mulți se necăjeau înaintea, pe înguste drumuri pustii; lăsaseră căruțele, încărcaseră puținul ce le mai rămăsese pe cai și orbăciau prin întunecime și singurătăți. Cei rămași, între slugile și robii credincioși la asemenea nevoe, făcuseră culcuș în grăbă, din cergî și blănuri, copiilor; iar ei, boieri groși cu bărbi mari și fețe rumene, cari se bucuraseră de bunurile lumii acesteia, și jupînese palide și triste în strae cernite, stăteau cu ochii ațintiți, cu gîndul la curțile pustii rămase în urmă, și la feciorii furtunoși cari ațineaau în vale calea păgînilor.

Aceiași jale tăcută stăpînea și mulțimea cealaltă la un loc grămădită, a femeilor multe cu copii mărunți și a puținilor bărbați bătrîni, slabi și nevolnici. Desculțe, în catrințe, c'o leancă subțire în grabă zvirilită peste cămașa de in, și alături cu citeva boarfe strînse cu tremur și legate la un loc într'o buccă, stăteau grămădite la pămînt femeile prostimii. Multe îmbrățișau și țineaau strîns la sîn prunci, cu

o mină, iar cu cealaltă mîngîiau capetele bălăi ale copiilor mai mărișori, adormiți flămînzi alături, pe pămîntul jilav.

Și focurile ardeau domol, limbi ascuțite tresăreau învăluind fumegarea ușoară în întunecimea de deasupra.

Un timp tremurată țipetele slabe ale unui copil de țîță, apoi abia se auziră tot mai potolite, pînă ce conteniră, și o tăcere grea se întinse. Și ochii pustnicului bătrîn și ochii călugărilor îngenunchiați și privirile arse de lacrimi ale femeilor stăteau ațintite înaintea, spre răsărit. Într'acolo vilvoarea depărtată, în zarea necunoscută, lumină ca un semn de moarte; din poiana deschisă spre cîmpii se vedea întreagă scăzînd în culoarea singelui, crescînd dintr'odată ca suflată de vînturi aprige. Apoi, într'un timp, începu să slăbească încet-încet. Și în tăcere răsătu un glas ușor al unei femei, și toți tresăriră:

«S'aude svon...»

Din valea apelor, prin liniștea nopții, străbătuse freamăt prelung de răcnete, slab, domolit de depărtare. Privirile cercetau noaptea, dar nu vedeau nimic spre întunecul coastei; însă urechile ațintite prinseră iar ca o larmă de vînt cine știe unde; și cu toții, fără ca cineva să rostească un cuvînt, înțeleseră că o undă din șuvoiul năvălirii a ajuns și jos la Bogdănești și la Rîșca.

Atunci se sculă în picioare bătrînul Ioan, starețul, își făcu cruce, înălță ochii spre cer și începu să se roage domol. În urmă-î, tăcuți, călugării se ridicau, făceau semnul sfînt și băteau metanii. Cîteva femei începură să plîngă și glasul lor de jale părea un bocet stăpînit la marginea unui mormînt. Multă vreme se rugă bătrînul; își făcea cruce și murmura neclintit, cu miinile la piept și pustnicul Iov; apoi călugării încremeniră în genuchi, și starețul, lăsîndu-se la pămînt, își cuprinse capul între palme și rămase așa.

«Arde satul și mănăstirea! zise cineva».

Para se înălța spre cer, și lumina cu luciri cumplite bătea în poiană. Femeile se boceau mai tare; copiii tresăreau din somn cu plîsete tînguitoare. Starețul stătea neclintit cu capul între palme. Cei din jur îi auziră glasul înăbușit:

«Nu, nu pot să mă uit într'acolo, spre așa nelegiuire...»

Și cum plîsetele slăbeau și tăcerea se întindea iar, pe cînd cerul se rumenea tot mai aproape, înaintea mormîntului lui, pustnicul Iov se mișcă și începu să vorbească:

«Iaca așa, vorbea el încet, foarte lămurit, așa am mai văzut eu zdruncin și durere... Aă fost cumplite vremuri pe pămîntul acesta... Așa a fost pe vremea cuviosului Bogdan-Voevod... Atuncea, în vremea Paștelui, s'a întîmplat să moară spurcatul Baiazid și a venit la împărăție Selim Sultanul, și atuncea aă fost la noi boală, și moarte multă, și multă neorînduială în țara Moldovei: ba foamete, ba foc, ba dese strîngerî de oști... Mulți ziceau că acestea sînt semne rele, că are să se ridice împăratul cel rău care se chiamă Antechrist... precum și'n cărți scrie... S'atuncea iar aă ars păgîinii mănăstirea noastră... mireasa lui Hristos... Și pe-aici, prin rîpa Dracului, aă fugit bieții monahî cîți aă putut scăpa cu vieața... Așa a fost în acea vreme; ș'acū iar s'arată semne rele... Acū văd și eu foc... par'că s'aă aprins nourii...»

Bătrînul tăcu un răstimp; apoi își făcu cruce cu mîna osoasă, încet, odată, de două ori, de trei ori.

«Doamne al puterilor! rosti el lin și încet; tu care gemi mai greu de cît furtunile mărilor... și care împărățiile ca pleava le vînturî... Tu pleci cerurile, și te cobori, și sbori, și plutești pe aripile vîntului... Doamne! Obosit-am în suspinare, toată noaptea îmi scald patul cu lacrimi; ochii mei se topesc de mîhnire... Bate iar, Doamne, peste fălci pe dușmanii noștri, căci plin de spaimă-i sufletul norodului tău... Fă să ploaie peste ei fulgere, foc și pucioasă; și vînt arzător să fie partea păharului lor...».

Pustnicul căzu încet la locul lui: plîngerile femeilor rămaseră tremurînd în tăcerea poenei; apoi încet-încet conteniră și ele; și liniștea grea a așteptării se întinse ca un val de apă mare.

Somnul domolitor îngreua trupuri trudite; pleoapele de plumb se lăsaū peste ochi în care lucea lumina pojarului depărtat.

Și din vreme în vreme, prin codrii fără sfîrșit, trecea șuetul lin, plîngerea brazilor întunecoși; strigătele paserilor de noapte împrăștiaū fiori în tăcere. Copiii flămînzi și femeile goale și flămînde dormind somn chinuit pe pămîntul tare, vedeau în visuri fantasme roșii de sînge, și căsuțele lor sărace, cuiburile bucuriilor și durerilor lor, în flacări; și holdele risipite, și cenușa vetrelor în vînturi pulberată; și se înălța o oftare de jale, și tresărea un suspin de copil, pe cînd focurile murind trimețeau în jur pale de umbră ca mîngîieri nesimțite.

Pusnicul vechiū stăcneclîntit; starețul Ioan și călugării, treji, așteptaū clipă după clipă; și clipă după clipă trecea, în durerea așteptării. Va arde mănăstirea și se vor dărîma zidurile; cenușă va rămîne pe unde au fost sate de credincioși; și ca sălbătăciuni flămînde vor rătăci prin codri; apoi se vor coborî la vale în țară pustie, și vor plînge lacrimi de sînge, cum plîngea odinioară Irimia pe ruinile Ierusalinului! — Așa cu scîrbă, cu amar și cu durere, gîndea în sine starețul Ioan; și se mai gîndea că poate nici nu este pe lume pămînt frumos și binecuvîntat așa de des bîntuit de furtuna focului și a săbiilor neamurilor păgîne!

Greū, ca lacrimi, picuraū clipele. Multă, multă vreme păru a trece; apoi negura nopții de groază se risipi; focol din cîmpie păli; și departe, în răsărit, semnul de sînge al zorilor încinse zarea.

O zi tristă, limpede, cu cer fără nouri dezvăluia poiana, codrii și cîmpiile depărtate acoperite de aburi. Pe vîntul dimineții venea fum ușor, cu miros iute de arsură.

Și cum un soare strălucit umplea lumea de lumină, din poteca întortochiată, din jos, de pe coastă, răzbătură glasuri, întiū nelămurite, apoi tot mai apropiate; și puținii luptători din vale, osteniți și galbeni, intrară în poiană.

Glasurile se deșteptară. Boierii, robii, femeile țăranilor cu copiii se ridicară, împresurară cu întrebări multe și felurite pe cei veniți. Mamele cernite și boierii își îmbrățișau în lacrimi feciorii, neveste întindeau brațele spre soți; multe plîngeau cu bocete grele pe cei cari rămăseseră jos, pe malul apelor.

Slăbiți parcă, stropiți cu sînge, priveau ca de piatră în juru-le, luptătorii. Și abia li se descleștau gurile pentru vești cumplite :

«A ars satul din vale... A ars și mănăstirea... Aș rămas ziduri negre... Aș murit mulți bărbați luptînd... E plină de morți lunca dintre Moldova și Rîșca... Mulți aș căzut în robia păgînului...»

Și lingă bătrînă, logodnica flăcăului cu mustața neagră aștepta cu obrazul înpietrit și nu întreba.

Dar un glas rostea încet numele celor morți, și Safta auzi deslușit :
«A murit și Tudoruș din Bogdănești...»

Și nu zise nimic, fără lacrimi rămase, cu ochii lucind nebuni, cum fără lacrimi cu toții stăteau, ca într'un cimitir, în care cu toții își îngropaseră nădejtile și iubirile.

(Va urma sfârșitul).

M. SADOVEANU.

EPIGRAMĂ

Stindardului țării.

Tu care represinți, temut,
Jubita Țară Romînească,
Din lemn de-al nostru ești făcut, —
Dar din mătase franțuzească.

RADU D. ROSETTI.

CRONICĂ

I. Teatru.

D. Zaharie Bîrsan își urmează neobosit reprezentațiile de teatru prin Ardeal, în ciuda multelor sacrificii pe cari i le cere — fapt vrednic de osîndă — chiar și publicul romînesc, prin nepăsarea lui. Astfel, Sibieniî, cari aș o părere foarte înaltă despre rostul lor cultural, aș întrecut orî-ce așteptări... în rău; abia s'a putut da reprezentația și lumea din sală parcă ar fi vroit să se potrivească la număr cu bieții actori de pe scenă! E trist și trebuie să înceteze odată astfel de fapte anti-culturale, mai ales cînd ele se petrec în centrele dintîiî ale vieții noastre publice. În schimb, d. Bîrsan și entusiasta sa tovarășe de apostolat, d-șoara Olinapia Brașoveanu, o talentată actriță, plină de rîvnă, aș fost răsplătiți și mîngăiați printr'o reușită strălucită la *Oravița*. Trupa d-lui Bîrsan a jucat apoi la *Hoteg* și în *Abrud* și va mai juca în *Alba-Iulia*, *Brașov* și alte localități care nu s'aș ales încă. Ne pare însă foarte rău că scopul turneului, adunarea unui capital pentru continuarea studiilor dramatice ale d-lui Bîrsan în Italia, nu se va ajunge, precum se plîng ziarele de dincolo.

II. Cărți.

Clasica operă a d-lui A. C. Popovici despre monarchia austro-ungară preocupă mereu revistele și ziarele streine cele mai de seamă. E foarte îmbucurător pentru noi că până și adversarii de idei ai d-lui A. C. Popovici recunosc fără rezervă valoarea științifică și literară a cărții. Astfel contele Iuliu Andrassy, fiul marelui om de Stat și actualul ministru de interne al Ungariei, el însuși un distins scriitor politic în aceiași specialitate ca a d-lui A. C. Popovici, a mărturisit, în discursul său din urmă, care a făcut senzație, că opera d-lui Popovici e «alcătuită cu mare aparat științific» și e «foarte interesant scrisă». E bine să știm cu toții asemenea laude meritate, care se resfring asupra neamului nostru întreg, și fac rău unele organe politice românești că nu le pomenesc cu nici un cuvânt, parcă nici nu s'ar fi spus și nici vre-un preț n'ar avea.

* Este foarte actual studiul d-lui Tr. G. Djuvara, ministru plenipotențiar și președinte al Asociațiunei literare și artistice internaționale, despre «Dreptul de autor al streinilor în România» (București, Tip. «L'Indépendance roumaine», 1907; pp. 42 în 8° mare). D. Tr. G. Djuvara este și raportorul «ante-proiectului de lege asupra dreptului de autor», publicat acum; deci părerile d-sale au o însemnătate specială din acest punct de vedere. Chestiunea e din cele mai serioase, căci sînt în joc interesele vitale ale culturii noastre, astfel că vom reveni asupra ei și în deosebii asupra ante-proiectului de lege, pe care mulți îl găsesc foarte nefavorabil, în unele articole, pentru propășirea noastră culturală.

*E și cel mai ieftin (numai 20 de bani!), dar și cel mai practic pentru popor excelental *Călimdar de la Cluj* care apare în Biblioteca secției clujene a Asociației culturale ardelenere. Ediția pentru 1907 este alcătuită cu spirit înțelegător, cu dragoste de popor și cu bunul simț care fac așa de rodnică activitatea frunțașilor Asociației din Cluj. Materialul e foarte bine ales și popular scris; o idee norocoasă este articolul informator despre Expoziție și vederile din ea. Sînt fericit alese și poeziile (din operele lui Coșbuc și Goga); d. L. Pușcariu dă poporului sfaturi de folos despre asigurări.

* Editura W. Krafft din Sibiiu, care de zeci de ani răspîndește printre Romîni ardeleni calendarele sale romînești, ni trimite «*Amicul Poporului*, calendar ilustrat, pe anul 1907», întocmit de d. I. Popovici. O țărancă torcînd, într'un interior de casă românească, ni se înfățișează pe coperta în culori; două alte ilustrații, foarte bune, dau vederi ale marelui Catedrale a Mitropoliei ardelenere gr. or. În partea literară, citim o viaie schiță a Rusciucului de minunatul scriitor de călătorii care este d. N. Iorga, o poezie a d-șoarei M. Cioban, poezia d-lui Cerna — «Înseninare» — reproducă după «Sămănătorul», o descriere cu ilustrații a Expoziției Naționale, un practic început de dicționar economic, o cronică internațională a evenimentelor de peste an, traduceri din englezește și alte lucruri interesante. Așteptăm curioși și celelalte Calendare ale editurii Krafft.

III. Reviste.

Viața românească din Iași, nr. 9, are în frunte o povestire de moravuri interesantă și bine scrisă (*Crîșma lui Lache*) a d-lui Sp. Popescu. Mai sînt contribuiri de istorie sau critică literară (d. G. Bogdan-Duică despre tragedia Lantor tradusă de Conachi și d. M. Carp despre poeziile d-lui O. Carp), o poezie spirituală a d-lui G. Ranetti, articole culturale și informații din Ardeal, Basarabia și Bucovina (despre aceasta din urmă scrie d. G. Tofan, care tratează mișcarea teatrală). D. G. Kernbach are un articol de impresii și critici despre *Expoziția jubilară*, d. Al. N. Gane dă amintiri vioae, prinse cu talent literar, «*Din viața de voluntar*», iar d. dr. N. Lupu se ocupă într'un studiu de rolul medicinei față cu boalele țăranului român. Mai citim și numeroase recenzii și o revistă a revistelor despre *toate* revistele, străine și românești, cu excepția ciudată a revistei noastre, despre ale cărei sumare nu se știe nimic la *Viața românească*, deși noi avem știre despre activitatea ei. Cine să fie mai bine și mai obiectiv informat?...

* În *Neamul românesc*, nr. 57, d. N. Iorga se ocupă în primul articol de *alegerile comunale*, cerînd o dreaptă lege comunală nouă, care «să gonească dintr'un cașcaval, prea îngrozitor de scormonit, șoareci cari pot să se hrănească și aiurea, dacă, totuși, ei trebuie să se hrănească». Informații prețioase—păcat că și întristătoare în cel mai înalt grad—ne dă o scrisoare din Dobrogea, despre viața politică și administrativă foarte rea a frumoasei provincii. Redacția revistei adaugă cu dreptate că «aceasta ar fi «chestia Dobrogei», iar nu grija drepturilor electorale pentru neastîmpărații de toate neamurile cari locuiesc în orașe».

* Revista franco-romină *L'industrie roumaine* din Capitală, publică în fruntea numărului din urmă un articol instructiv al d-lui dr. G. Moroianu despre «Capitaliștii englesi și industria maghiară» cu interesante considerații asupra propunerii d-lui dr. Istrati de-a se întemeia un muzeu comercial pe locul Expoziției de la Filaret.

* *Familia* din Oradea Mare ne surprinde foarte plăcut printr'un frumos articol al d-lui Andrei Birseanu, excelentul scriitor și profesor brașovean, despre maestrul G. Dima,—cel mai bun articol ce s'a scris vreodată despre activitatea și viața marelui compositor. Se reproduc apoi din «Anuarul societății pentru crearea unui fond de teatru» informațiile și amintirile prea interesante ale d-lui B. Podoabă despre «*Prima societate teatrală română ambulată în Transilvania*». Tinărul S. Dan, care are mult entuziasm și înțelegere clară pentru nouile curente ale vieții noastre culturale, lămurește pentru cititorii ardeleni însemnătatea revistei *Neamul românesc*.

IV. Ziare

Răvașul, nr. de la 8 Decembrie, dă în pagina întâiu o vedere dela Expoziția națională (*Turnul lui Țepeș*) și vestește că pentru anul ce vine plănuiește mai multe îmbunătățiri și sporirea abonamentului, pîn'acum cu ade-vărat minimal (3 coroane).

Sc.